PÄÄESIKUNTA
Pv asessori Tuija Sundberg
Oikeudellinen osasto
Helsinki

MUISTIO 1 (3)

10.11.2020

Eduskunnan puolustusvaliokunnalle

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019 (K 15/2020 vp)

Yleistä

Puolustusvoimiin liittyviä mainintoja on kertomuksessa sivuilla 41, 81, 90, 180- 185, 196, 197, 201 ja 258. Kertomuksen sivulla 41 olevan tilaston mukaan puolustusministeriön hallinnonalaa koskevien ratkaisujen kokonaismäärä on kertomusvuonna ollut 50 kappaletta, joista toimenpideratkaisuja on ollut 11 kappaletta. Toimenpideratkaisuista 10 kpl on ollut käsityksiä ja yksi muu toimenpide. Toimenpideratkaisujen prosenttiosuus kaikista ratkaistuista asioista on ollut 22 %.

On todettava, että kanteluiden kokonaismäärä on kertomusvuonna, kuten vakiintuneestikin, ollut verraten pieni. Toimenpideratkaisujen kokonaismäärä on vakiintuneesti ollut pienestä kantelumäärästä melko korkea. Tämä osoittaa, että kantelut ovat usein aiheellisia.

Kertomuksen sivulla 37 on kerrottu oikeusasiamiehelle tehtyjen kanteluiden keskimääräisen käsittelyajan lyhenemisestä ja siitä, että tämä positiivinen muutos on jäänyt pysyväksi. Puolustusvoimien sisäiselle laillisuusvalvonnalle tulevan palautteen perusteella voidaan arvioida, että kohtuullinen käsittelyaika on sekä kantelijoille että kanteluiden kohteille erityisen tärkeä.

Puolustusvoimien sisäisen laillisuusvalvonnan näkökulmasta kanteluita voisi eduskunnan oikeusasiamiehelle suuntautua nykyistä enemmänkin. Osa kantelijoista tekee hallintokanteluita pääesikunnalle. Sekä kanteluratkaisun valmistelun edellyttämien resurssien näkökulmasta, että riippumattomuusnäkökohtien korostamiseksi olisi hyvä, jos osa näistä kanteluista ohjautuisi eduskunnan oikeusasiamiehelle. Eduskunnan oikeusasiamiehen toiminnan tunnettuutta sekä puolustusvoimissa palvelevien näkökulmasta, että kansalaisten suuntaan tulisi edelleen lisätä. Puolustusvoimat pyrkii tähän osaltaan mm. omissa julkaisuissaan.

Kanteluiden aiheista

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen puolustusvoimia koskevat kanteluratkaisut tai oma-aloitteisesti tutkituista asioista antamat ratkaisut vuonna 2019 koskivat esimerkiksi varusmiehen varusmiespalveluksen aikaista kohtelua ja terveydenhuoltoa (EOAK/1621/2019, EOAK/2491/2019), tehtävien täyttämistä (EOAK/257/2019), siviilipalvelukseen siirtymistä (EOAK/2754/2019), tehtävään määräämistä (EOAK/4847/2018), esitutkintapöytäkirjojen toimittamista syyttäjälle (EOAK/2211/2019), oppilaiden kohtelua lentoreserviupseerikurssilla (EOAK/254/2019), puolustusvoimien rokotuskäytäntöjä (EOAK/924/2019),

viran täyttämistä (EOAK/3709/2018), tehtävän siirtoa (EOAK/966/2019), erityisruokavalion huomiointia (EOAK/6373/2018), kurinpitoratkaisun täytäntöönpanoa (EOAK/6611/2018), varusmiesten hiusten pituutta (Dnro 578/2/2/15), vapaaehtoisten harjoitusten järjestämistä (EOAK/598/2019), varuskunnan sisäilmaa ja terveydenhuoltoa (EOAK/5892/2018) ja aliupseerien palkkausjärjestelmän soveltamiskäytäntöä (EOAK/5535/2018).

Tarkasteltaessa sitä, mitä asiaryhmiä ulkoisten laillisuusvalvojien antamat ratkaisut koskevat, voidaan todeta, että kertomusvuonna puolustusvoimia koskevista kanteluista korostui yksittäisistä asiaryhmistä henkilöstösuunnittelua/tehtävien täyttämisen asiaryhmää (viran täyttäminen, tehtävään määrääminen, tehtävänsiirto) koskevat kantelut[1].

Kuten kertomuksessa (s. 258) on todettu, puolustusvoimien terveydenhuoltoon kohdistuvien kanteluiden määrä oli kertomusvuonna erittäin vähäinen. Osaltaan asiaa selittänee se, että aihepiiriä valvovat myös Pohjois-Suomen aluehallintovirasto ja Valvira. Kokemuksemme mukaan on usein niin, että mikäli kantelu tehdään puolustusvoimille tai oikeusasiamiehelle, samassa kantelukirjoituksessa kannellaan paitsi terveydenhuollosta, myös esimerkiksi varusmieskoulutukseen liittyvistä asioista tai henkilökunnan käyttäytymisestä.

Sisäinen laillisuusvalvonta ja yhteistyö

Puolustusvoimien sisäistä laillisuusvalvontaa on puolustusvoimauudistuksen yhteydessä ja jälkeen voimakkaasti tehostettu. Ulkoisen laillisuusvalvonnan olemassaolo on kuitenkin kokonaisuuden kannalta ehdottoman tärkeää. Erityisen tärkeäksi koetaan, että ylimpien laillisuusvalvojien välisen lakiin perustuvan tehtävänjaon mukaisesti puolustusvoimia koskevat asiat kuuluvat ensisijaisesti eduskunnan oikeusasiamiehelle. Tämä on mahdollistanut merkittävän puolustusvoimia ja sovellettavaa lainsäädäntöä koskevan erityisasiantuntemuksen kasvattamisen sekä asioiden ratkaisijoille että valmistelijoille, mikä osaltaan varmistaa kantelijoiden ja kantelun kohteiden oikeusturvaa.

Vuonna 2019 sisäinen laillisuusvalvonta (puolustusvoimien asessori) sai myös uuden sotilastiedustelulakiin perustuvan nimenomaisen tehtävän vastata sotilastiedustelun laillisuusvalvonnasta. Valvonta käynnistyi sotilastiedustelulain voimaantulon myötä. Valvontaa toteutetaan sitä koskevan pääesikunnan oikeudellisen osaston normin mukaisesti, ja valvonta sisältää sekä toistuvia ns. kvartaalitarkastuksia että vaihtuvia ns. teematarkastuksia.

Vuonna 2019 tehtiin päätös puolustusvoimien ns. laillisuusvalvontakanavan ottamisesta kokeilukäyttöön. Laillisuusvalvontakanavan tarkoituksena on uutena laillisuusvalvonnan teknisenä työkaluna tarjota puolustusvoimien henkilökunnan käyttöön matalan kynnyksen väylä mahdollisesti anonyymistikin saattaa puolustusvoimien laillisuusvalvonnan tietoon huolensa mahdollisista laillisuusongelmista tai lainvastaiseksi kokemistaan käytänteistä. Kokeilun taustalla on paitsi oman toiminnan kehittäminen myös valmistautuminen osaltaan ns, EU:n whistleblowing- direktiivin kansalliseen voimaansaattamiseen. Kokeilukäyttö on alkanut viidessä hallintoyksikössä. Kokeilu päättyy ensi vuoden maaliskuussa, jonka jälkeen sen tulokset analysoidaan ja tehdään päätökset kanavan jatkokäytöstä.

Ulkoisen laillisuusvalvojan ja sisäisen laillisuusvalvonnan avoin vuorovaikutus on tärkeää. Erityisen tärkeänä on pidetty sitä, että apulaisoikeusasiamies Pölönen käy vuosittain henkilökohtaisesti puolustusvoimien komentajiston koulutustilaisuudessa pitämässä puheenvuoron tärkeimmistä puolustusvoimia koskevista havainnoistaan. Näin palaute välittyy suoraan jokaiselle johdon edus-

[1] Luonnollisesti tässä yhteydessä on huomattava ulkoisten laillisuusvalvojien käsittelemien tapausmäärien pienuus.

tajalle. Pääesikunnan oikeudellisella osastolla laaditut puolustusvoimien sisäisen laillisuusvalvonnan vuosikertomus, valtakunnalliset sotilasoikeudenhoidon tilastot ja muut merkittävimmät kertomukset menevät eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan tiedoksi. Lisäksi oikeusasiamiehen kanslian esittelijöille ilmoitetaan tiedot puolustusvoimien valtakunnallisesta oikeudellisesta koulutuksesta, ja heillä on halutessaan mahdollisuus tulla seuraamaan tilaisuuksia.

Oikeusasiamiehen ratkaisujen käsittely ja hyödyntäminen koulutuksessa

Puolustusvoimia koskevat eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut, tarkastusmuistiot ja vapautensa menettäneiden kohtelua ja säilytystiloja koskevien tarkastuskäyntien raportit tulevat oikeusasiamieheltä pääesikunnan oikeudelliselle osastolle tiedoksi ja toimenpiteitä varten. Pääesikunnan oikeudellinen osasto varmistaa, että tieto ratkaisuista välitetään puolustusvoimien sisällä asiassa lausuntoja ja selvityksiä antaneille hallintoyksiköille, muille tahoille ja virkamiehille, joita asia koskee. Lisäksi varmistetaan, että tieto ratkaisusta menee mahdollisia korjaavia ja kehittäviä toimenpiteitä varten niille toimialoille, joiden asioita ratkaisussa on käsitelty tai sivuttu.

Jokainen puolustusvoimia koskeva oikeusasiamiehen päätös käsitellään puolustusvoimien ylimmän johdon tilannekatsauksessa. Ratkaisuja käsitellään lisäksi koulutustarkoituksessa mm. oikeudellisen toimialan suunnitteluryhmässä, sotilaslakimiesten koulutustilaisuuksissa, oikeusupseerien koulutuspäivillä sekä puolustusvoimien eri koordinaatioryhmissä. Mikäli ratkaisuissa on asetettu puolustusvoimille jälkitoimenpide- tai seurantavelvoitteita, niiden toteuttaminen valvotaan keskitetysti pääesikunnan oikeudellisen osaston toimesta.

Tuija Sundberg
Puolustusvoimien asessori
Varatuomari, OTL